

NOGET OM SOCIALPOLITIKKENS MÅL

AF NIELS BANKE.

I ingen anden gren af nationaløkonomiens politik er det så vanskeligt som i socialpolitikken at lægge et problem op, således at det ikke bliver tendentiøst med hensyn til stillingtagen til nutidens politiske problemer. Det gælder især, hvis man vil sige noget om socialpolitikkenes mål, og i virkeligheden dermed sige noget om, hvad hele faget drejer sig om. Alene hvis man foretager et valg imellem at ville beskæftige sig med socialpolitik i videre forstand eller socialpolitik i snævrere forstand, melder dette problem sig.

Ved socialpolitik i videre forstand kan man forstå en beskrivelse og vurdering af de samfundsmæssige indgreb, som tilsigter en udligning af bestående økonomiske uligheder i samfundet, hvad enten indgrebene udgår fra staten eller fra organisationerne. I snævrere forstand kan emnet begrænses til en beskrivelse og vurdering af virkningerne af de indgreb fra stat, kommune og organisationer, som tilsigter at sikre ubemidlede medlemmer af samfundet det nødvendige til livets opretholdelse. Vanskelighederne vokser, hvis man vil forsøge at uddybe den noget uklare formulering af, hvad socialpolitik i videre forstand er, ved at gå nærmere ind på spørgsmålet om, hvad det er for uligheder, der skal udjævnes. Begrænser man sig til den snævrere opfattelse, kommer man heller ikke uden om problemerne. Hvem er ubemidlede — og hvad er det nødvendige til livets opretholdelse. Disse spørgsmål kan vanskeligt besvares objektivt. Beskrivelser af de indgreb, man faktisk har foretaget, får heller ikke meget indhold, hvis man ikke giver den historiske baggrund, og her er det næsten ugørligt at holde magtpolitiske sym- og antipatier udenfor. Oprindelsen til socialpolitikken var socialisternes kritik af den klassiske liberale økonomi. Hverken den ene eller den anden af disse idéretninger, som begge indgår i nationaløkonomiens historie, kan jo opfylde senere tiders krav til nationaløkonomien om neutralitet i den magtpolitiske kamp. Det var idémodsetningerne mellem socialisme og liberalisme, der inspirerede de tyske katedersocialister, og det var i deres kreds, at socialpolitikken som fag opstod.

Selv om man ikke går så langt tilbage i socialpolitikkenes historie, men bare vil beskrive udviklingen i lovgivningen, er det vanskeligt at være neutral. Man må i så fald komme ind på udviklingen fra almisseprincip til retsprincip. Alene ved anvendelse af disse betegnelser er der givet udtryk for sympatier i den magtpolitiske kamp.

Forholdet mellem nationaløkonomien og magtpolitikken behandles endnu her i landet uden hensyn til den tilvækst til det nationaløkonomiske fag, som den moderne velfærdsøkonomi har betydet. Det hævdes i lærebøgerne, at nationaløkonomiens opgave må løses uden iblanding af magtpolitiske synspunkter og uden hensyntagen til forskerens egne eller andres anskuelser om, hvad der bør være eller ikke bør være. Man går også ud fra, at nationaløkonomiens opgave kan løses på denne måde. I mere vidtgående fremstillinger indrømmes det, at det kan man næsten ikke; men man udtrykker vilje til at stræbe efter objektivitet, og det rent objektive udgangspunkt tilgodeses ved, at der gøres opmærksom på vanskelighederne. Zeuthen giver derudover i sin socialpolitik til læserens kontrol en diagnose med hensyn til sine egne sympatier og sit eget milieu.

Det vigtigste argument for denne objektivitetsstræben i nationaløkonomien er som bekendt, at indgrebene i samfundets økonomi — og det gælder jo frem for alt de socialpolitiske indgreb — har virkning over for indkomstfordelingen. Nogle grupper i samfundet må finde dem positive i forhold til deres økonomiske interesser. Andre det modsatte. Velfærdsøkonomien, der i fyrreerne har fået en renaissance, må kunne ændre denne problemstilling. Velfærdsøkonomien ser det netop som en centralopgave at klarlægge »what would be the best thing that the government can do in the social interest«¹⁾ — eller med andre ord at finde resultatet af de positive og negative virkninger af indgrebene for samfundet som helhed. De anvisninger, man giver, tager ikke blot sigte på en maksimal samfundsproduktion; men man genopfrisker nyttelæren og tør påstå, hvilke tendenser der er i retning af en større samlet behovstilfredsstillelse.

Denne nye oplægning af økonomien gør det nærliggende at forsøge at anlægge velfærdsøkonomiske synspunkter på socialpolitikken, således at man ud fra samfundets helhedsinteresse søgte at uddybe, hvad der måtte være socialpolitikens mål. Det betyder, at man i den forstand, at det resultat, man kommer til, kan være af større interesse for den ene samfundsgruppe end den anden, opgiver en fortsat — alligevel ikke gennemførlig — stræben efter objektivitet; men på den anden side lægger man diskussionen om velfærdssynspunktet åbent, og det skal naturligvis ske, uden at der skæves til nogen bestemt økonomisk gruppes interesse — eller under hensyn til et bestemt politisk parti. Man skulle altså bøje sig for Max Webers krav om »jederzeit deutlich machen, dass und wo der denkende Forscher aufgehört und der wollende Mensch anfängt zu sprechen, wo die Argumente sich an den Verstand und wo sie sich an das Gefühl wenden«.²⁾

1) A. P. Lerner: The economics of control, New York 1946, side 6.

2) »Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis«. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1904. Cit. i Zeuthens Socialpolitik, side 19.

Forskellen fra de objektivitetsstræbende nationaløkonomer bliver derfor i virkeligheden ikke så stor. Der er nemlig meget få af dem, som med rette, som det er gjort af Eric Roll i hans »History of Economic Thought«,¹⁾ kan betegnes som schizofrene. Det er kun i indledningen til lærebøgerne og forelæsningerne, man balancerer uden om interesseremodsætningerne. Senere afslører man sig som udmærkede velfærdsøkonomer, som lægger vægt på, om socialpolitikken eller bankpolitikken udvikler sig i en bestemt retning.

Alligevel er der en mulighed for, at det vil kunne give nogen fornyelse at begynde med at uddybe, hvad velfærdssynspunktet indebærer, selv om det også i dette tilfælde vil vise sig, at man står på gyngende grund ved opbygning af faget.

Når det foran er sagt, at socialpolitik i videre forstand drejer sig om indgreb til udjævning af de økonomiske uligheder i samfundet, er det spørgsmål, som i første omgang skal søges besvaret, dette, hvilke uligheder er det, som ud fra et helhedssynspunkt — ud fra en stræben mod en total forøgelse af behovstilfredsstillelsen i samfundet på længere sigt — kan og bør udlignes.

For nærmere at klarlægge, hvad der ligger heri, må det være praktisk at finde udtryk for, hvilke uligheder der faktisk er i samfundet. Det er nærliggende at tage eksempel materialet fra vort eget land.

Den officielle statistik over indkomstansættelser giver et talmæssigt udtryk for ulighederne i det danske samfund. Nedenfor er gengivet et sammendrag af den sidst foreliggende publikation: Statistiske meddelelser 4—134—2. Den omfatter de selvangivne indkomster for skatteåret 1947—48 (regnskabsåret 1946):

		Indkomster	
		Antal	Beløb
		%	%
under	1.000 kr.	7,86	0,89
	1.000— 3.000 »	33,01	14,57
	3.000— 5.000 »	28,60	25,47
	5.000— 7.000 »	16,89	22,39
	7.000—10.000 »	8,62	16,04
	10.000—15.000 »	3,14	8,52
	15.000—20.000 »	0,87	3,37
	over 20.000 »	1,01	8,75
		<u>100,00</u>	<u>100,00</u>

De indkomster, det drejer sig om, er selvangivelsens slutsum, altså efter fradrag af forsikringsudgifter indtil 400 kr. og forrige års skatter. Skævheden i indkomstfordelingen bliver endnu tydeligere, hvis man stiller tallene op på

¹⁾ 2. udg., London 1946.

en lidt anden måde. Tænker man sig indkomstmassen ordnet efter størrelsen af den enkeltes indkomst og delt i fire dele, får man følgende procentvise fordeling af de skatteydere, som tilsammen tjente den første fjerdedel, den anden fjerdedel o. s. v.:

	1870	1903	1936	1946
1. fjerdedel	19	34	50	70
2. fjerdedel	74	134	140	160
4. fjerdedel)	907	832	244	236
3. fjerdedel)			566	534
	1000	1000	1000	1000

Tallene fra 1870 og 1903 er fra Warming: Haandbog i Danmarks Statistik 1913. Tallene fra 1936 er fra Zeuthen: Socialpolitik I. Skævheden har tidligere været større. Det er sandsynligt, at den større lighed skyldes, at arbejdslønningerne er steget stærkere end nationalindkomsten, jfr. Lindahls undersøgelse for Sveriges vedkommende — anført af Zeuthen i Socialpolitik II, side 263. På grund af den ekstraordinære formueopgørelse i 1945 svarer indkomsterne for 1946 antagelig bedre til virkeligheden end for de tidligere år. Alligevel er det næppe rigtigt at mene, at de gengiver de faktiske indkomster. De faktiske indkomster må være de pengebeløb + markedsværdien af de varer, som de enkelte skatteydere har kunnet disponere over uden at forringe deres status. Forskellen mellem den forskellige mulighed, den enkelte skatteyder har til at selvangive mindre end den faktiske indkomst, er i sig selv en speciel forskel mellem de forskellige samfundsborgere, som dog ikke her skal gøres til genstand for nærmere behandling. Derimod skal nævnes, at det næppe er således, at denne forskel betyder, at skævheden ville være mindre, hvis statistikken kunne korrigeres til de faktiske indkomster.

Blandt de lave indkomster er mange landmænd og småhandlende, som ikke kender og i nogle tilfælde ikke ønsker at kende deres virkelige indkomster, men flest arbejdere og tjenestemænd, som er under dobbelt kontrol. I de højere indkomster er der i vid udstrækning fratrukket repræsentationsudgifter, som efter den ovenfor anførte definition er virkelig indkomst, men som i vid udstrækning tolereres som fradragsberettigede af skattevæsenet.

Den samlede sum af indkomster, som for 1946 indgik i statistikken, var 8,8 milliarder kroner indtjent af ca. 2 mill. skatteydere. For nemheds skyld kan vi tænke os, at den virkelige indkomst er 10 milliarder kroner og fordelt på samme måde. Gennemsnitsindkomsten er da 5000 kr. Efter velfærdsøkonomien har man lov til at mene, at den maksimale tilfredsstillelse i samfundet nås ved en fuldstændig udligning af indkomsterne ved en given samlet indkomst.¹⁾ Der ses foreløbig bort fra det urealistiske i forudsætningen om,

¹⁾ Jfr. Lerners ovennævnte bog, chap. III.

at den samlede indkomst er uafhængig af, hvorledes den er fordelt. Hvis man skal foretage en udligning til 5000 kr. under forudsætning af den anførte fordeling, må over halvdelen af dem, som skal afgive indkomst, ligge i indkomstgruppen fra 5 til 7000 kr. Inddrager man alle indkomster over 20.000 kr., vil de to laveste indkomstgrupper kun kunne få deres indkomster forhøjet med ca. 600 kr. Tager man alt over 10.000 kr., kan de få godt 1500 kr. i tillæg. Hvis hver skatteyder repræsenterede en ensartet familie, kan man godt umiddelbart tro, at man med samme totalindtægt får en større samlet tilfredsstillelse i samfundet ved de foran eksempelvis nævnte udligninger, men når forudsætningen ikke holder stik, er det vigtigt at fastholde, at større udligninger omfatter meget talstærke grupper både som afgivere og modtagere, selv om de sidste naturligvis er de fleste.

Hvordan en udligning påvirker totalindkomsten, må i meget høj grad bero på udligningens art; men det er vel sandsynligt, at store indgreb, som påvirker talstærke grupper væsentligt, vil give betydelige udslag i totalindkomsten.

Det, der er blevet praktisk socialpolitik her i landet, er da også ud fra et udligningssynspunkt uhyre beskedent, og før krigen var det for mange andre lande — dog ikke for England og Sverige — antagelig endnu mindre. Efter en beregning foretaget af Olsen og Kampmann¹⁾ betød sociallovgivningen i Danmark kun en omflytning af godt 7 % af indkomsterne i året før krigen. Denne omflytning skulle egentlig indgå i tabellerne foran, hvor det drejer sig om de selvangivne indkomster. Går man ud fra, at det er nogenlunde det samme nu, hvad man ikke kan — uden i hvert tilfælde at se bort fra krigstidens særlige foranstaltninger — vil en forøgelse af det socialpolitiske program med 50 % betyde, at indkomsterne over 10.000 kr. skal afgive yderligere 17 %. Det vil kun være et lille skridt i retning af udligning, men vejene, man skal gå, hvis det på længere sigt skal medføre en forøget behovstilfredsstillelse, må afvejes nøje i forhold til deres virkninger på produktionsudviklingen. Fra 1930 til 1938 voksede den reale nationalindkomst med knap 2 % om året. Stigningsraten skulle nu være væsentlig mere. Hvis den stiger forholdsmæssigt for alle indkomstgrupper, kan et enkelt års produktionsudvikling let give de ubemidlede mere end den nævnte forøgelse af det sociale budget. Så meget vanskeligere er det at vente, at socialpolitikens mål under den nuværende samfundsorganisation alvorligt kan opfattes som en udjævning af indkomsterne.

En anden ting er, at det ikke er det rigtige udgangspunkt for drøftelse af en fuldstændig udligning at gå ud fra en fordeling, hvor skatteyderne er enheden. Skatteyderne er som bekendt personer over 18 år ÷ gifte kvinder,

¹⁾ Poul Bjørn Olsen og Viggo Kampmann: Indkomstudjævning i Danmark. Socialt Tidsskrift 1948.

d. v. s. personer med stærkt voksende forsørgerbyrde. Desværre opgiver statistikken ikke forsørgerbyrden, derimod henfører den indkomstforskellighederne foruden til forsørgerforholdet til en række andre kriterier, nemlig køn, erhverv og sted. I tidligere publikationer, således i statistiske efterretninger fra 1941, har man også belyst indkomstens variation med alderen.

Forholdet mellem alder og indkomst forekommer umiddelbart ret overskueligt. Statistikken viser, at indkomsten stiger med alderen, indtil skatteyderne bliver i 50'erne; for de 60-årige er gennemsnitsindkomsten lavere. For løntagerne er baggrunden en mindre lønning til de unge utrænede med mindre fysisk styrke. For de selvstændige er der flere nybegyndere blandt de yngre, og formuen vokser med årene. Denne indkomststigning med alderen er der næppe mange, som anser for en egentlig ulighed, som man forventer, socialpolitikken skal udligne. Alle har inden for det område, hvor de nu er placeret, lige chancer for at opnå den indkomstforbedring, som følger med alderen. Fra 20'erne til 50'erne stiger behovene med alderen. En udligning ville derfor kunne betyde en nedgang i samlet behovstilfredsstillelse. Den produktive indsats stiger i mange tilfælde ligeledes i det samme åremål. Det sidste er dog ikke altid tilfældet. Hvor løntarifferne som i handels- og kontormedhjælperfaget giver anciennitetstillæg, hæmmer de overgangen fra en virksomhed til en anden, fordi den produktive betydning af en række erfaringer er knyttet til den enkelte virksomhed. Her er altså et eksempel på, at en større lighed ville forøge produktionen, og hvor den foreliggende indkomstilpasning til behovene skaber arbejdsløshed. Den udligning, som arbejdsløshedsforsikringen, der i så fald træder i funktion, støtter opretholdelsen af det »forkerte« tarifsistem.

Heller ikke nedgangen i indkomsten med årene over 60 er nogen egentlig ulighed. Alle er udsat for den. Behovene bliver mindre. Den produktive indsats bliver mindre. I visse tilfælde falder den produktive indsats helt bort, og det sociale sikkerhedssystem træder i funktion. Hvis man tænkte sig, der ikke var andre uligheder i samfundet end dette, at indkomsten varierede med alderen omtrent som nu, så ville aldersrenten fremtræde tydeligt som en udligning af denne indkomstforskellighed mellem generationerne. Man kan i så fald prøve at gætte på, om aldersrenten i så fald ville være lavere eller højere end nu. Sandsynligheden taler for, at den ville være lavere.

Skattestatistikken viser en stor forskellighed i indkomsterne efter erhverv. Nedenfor anføres hovedgrupperne i størrelsesorden.

(1946)	Indkomst	Formue
1. Direktører	26.217	147.916
2. Grosserere	20.907	103.792
3. Sagførere	20.207	96.667
4. Fabrikanter	17.520	77.908

	Indkomst	Formue
5. Godsejere	15.896	250.044
6. Læger	15.519	51.377
7. Manufakturhandlende	9.285	41.076
8. Mestres i næringsmiddelindustri	8.249	25.487
9. Hotelejerere	8.045	31.899
10. Købmænd	7.956	33.163
11. Tekniske funktionærer	7.124	7.084
12. Mestres i jern- og metalindustri	6.778	17.399
13. Præster og lærere	6.601	8.177
14. Vognmænd	6.575	13.459
15. Gartnere	6.429	22.815
16. Administrative tjenestemænd	6.278	7.959
17. Mestres i bygningsindustri	6.197	18.042
18. Trafiktjenestemænd	5.508	3.805
19. Gårdmænd	5.479	29.855
20. Fiskere	5.365	11.512
21. Smedesvende og maskinarbejdere	5.260	2.289
22. Butikspersonale	5.153	4.566
23. Snedkersvende	5.068	3.072
24. Bagervende	5.004	2.407
25. Murersvende	4.630	3.302
26. Chauffører, kuske, bude	4.476	2.090
27. Arbejdsmænd	4.220	1.706
28. Land- og skovarbejdere	3.674	2.435
29. Husmænd	3.404	7.792
30. Landbrugsmedhjælpere	3.022	3.750
31. Husassistenter	1.905	2.585
32. Lærlinge og elever	1.437	1.090

Det fremgår umiddelbart, at der er en vis sammenhæng mellem indkomsternes forskellighed og forskellig størrelse af formuen. For de ti første numre samt nr. 12, 14, 15, 17, 19 og 29 er indkomsten foruden et resultat af en personlig arbejdsindsats også et resultat af en formueindsats. I øvrigt kan tallene heller ikke her sammenlignes umiddelbart. Sandsynligvis er der flere blandt de selvstændige, der skulle have angivet en højere indkomst. At indkomsten især for landmænd delvis består i goder, der *lovligt* er sat til en anden værdi, er et andet forhold, som burde tages med i betragtning. Endvidere bør der ved sammenligning tages hensyn til indkomstens sikkerhed, d. v. s. opsigelsesvarslet, der er meget langt for tjenestemænd og funktionærer og meget kort for arbejdsmænd og svende, pensionsforhold og den reserve, det betyder, at man har formue. Selv om man tænker sig foretaget korrektioner for disse forhold, vil rækkefølgen i opstillingen kun blive ændret på få punkter. Hvordan kan man forklare disse uligheder?

Direktører, grossererere og fabrikanter får en stor indkomst, fordi den kan betales af den store vareomsætning, som de deltager i, uden væsentlig betydning for omkostningerne, og den bliver i en række tilfælde betalt, fordi det kan yde bidrag til at sikre de bedst mulige dispositioner, eller opretholdt hos de selvstændige som en risikomargin. Indkomsten hos disse grupper kan betragtes som en difference mellem pris $\times$ mængde $\div$ alle øvrige omkostninger. Prisdannelsens karakter er af afgørende betydning for indkomsten. En monopolgrad, der nærmer sig 100, kan betyde særlig store indkomster ikke blot for den selvstændige, men også for selskabsdirektøren.

For sagførere og læger er det afgørende klientellets størrelse i forbindelse med salærernes ringe betydning i forhold til omsætning og levefod og indsatsernes store økonomiske betydning. Da tilgangen til faget er træg, og der ikke konkurreres, men fastsættes takster, er de store indkomster ikke overraskende. Den enkeltes indkomstmulighed er væsentlig større, end gennemsnitsindtægten angiver, idet der her i særlig grad er en stigning af indtægten med alderen. Noget tilsvarende kan man sige om de tekniske funktionærer.

For manufakturhandlere, købmænd og mestre er omsætningen mindre end for de første fire grupper; men deres nettoandel af prisen for den enkelte vare er stadig forholdsvis begrænset, og de må kræve risikodækning. Tilgangen til disse fag begrænses også ved et kapitalkrav, og konkurrencen er i de fleste tilfælde ingen priskonkurrence, hvor forskellen mellem pris og omkostninger reduceres, men en omsætningskonkurrence, hvor en gruppe af forretningslokaler med små omsætninger forholdsvis hurtigt skifter indehavere.

Tjenestemænd aflønnes ikke i omsætningsprocessen, men får deres løn fastsat ud fra behovssynspunktet med et tillæg for uddannelse. Det offentlige må dog tage hensyn til, hvad der betales andre. Hvor der ikke kræves særlige kvalifikationer, kan lønningerne på grund af sikkerheden blive lavere end for de faglærte arbejdere. For de højere stillinger fører både sikkerhed og position til, at aflønningen er lavere end i det private erhvervsliv.

For svende og arbejdsmænd gælder i almindelighed, at deres løn er en væsentlig andel af prisen og afgørende for arbejdsgiverens nettoresultat. Prisudviklingen og organisationernes styrkeforhold er bestemmende for indkomsterne.

Når medhjælperne medtages, er landbrugernes indkomster en væsentlig andel af priserne. Den enkelte ejendomsbesidder må betragte sine indkomster som givne udefra. Her er konkurrencens tendens til at indsnævre marginen mellem omkostninger og pris, således at det er de rigtige dispositioner under priser og omkostningers bevægelse, der skal give den enkelte indkomsten. Realindkomsten er større end den selvangivne, ikke blot fordi selvangivelsen er urigtig, men også fordi der ikke skal regnes med den fulde udnyttelsesværdi af landbrugerens boplads.

I hvilket omfang er det, hvis man opretholder frit beskæftigelsesvalg og

adgang til selvstændig erhvervsvirksomhed, i samfundets interesse at udligne disse forskelligheder.

For de fleste af fagene efter nr. 21 ligger det inden for organisationernes muligheder at foretage en videregående udligning mellem faglærte og ikke-faglærte men det vil antagelig give en mindre tilgang til de faglærtes grupper, fordi der her ikke er tale om, hvad Adam Smith kaldte en reel forskel i løn; men i det væsentlige om en udlignende lønforskel, der afbalancerer mindre indtægt i læretiden.

Det samme kan i en vis udstrækning hævdes for tillægget til de uddannede tjenestemænd; men her er forskellen givet større, end uddannelsen betinger. Når det offentlige betaler mere, end uddannelsen egentlig kræver, er det under et vist hensyntagen til de langt større indtægter, som kan opnås af folk med tilsvarende uddannelse i de liberale erhverv og i erhvervsvirksomhederne. Sagførere og læger opnår ikke blot et uddannelsesstillæg, men også knaphedstillæg, fordi der er mange hindringer for tilgang til fag med de store uddannelsesomkostninger. Hertil kommer, at indkomsterne i disse fag som nævnt er udpræget monopolbetingede, dels fastsættes der takster, dels er ydelserne individuelt bestemt. I forhold til indkomster af denne art skulle der, uden at indsatsen blev forringet, kunne foretages en delvis udligning, således at forskellen til andre fags aflønning i højere grad kom til at svare til uddannelsesomkostninger og uddannelsesbesværet og det større fysiske og psykiske krav, som udøvelsen af disse stillinger betinger.

På noget længere sigt måtte der imidlertid også tages hensyn til, at fastholdelse af vel kvalificerede personer i disse stillinger nødvendiggør en hensyntagen til, hvad andre selvstændige erhvervsdrivende eller lederne inden for erhvervslivet oppebærer.

Hvis vi med hensyn til dette område først betragter aflønningen af svende i forhold til håndværksmestre, så virker det overraskende, så store variationerne er. Forskellen mellem bagersvende og bagermestre (8) er langt større end forskellen mellem murersvende og mestre i bygningsindustrien. Det er lettere at nedsætte sig som reparationsmester i byggeindustrien, end det er at etablere en bagerforretning. På den anden side spiller det også en rolle, at tilgangen til bagerfaget gennem lærlinge er forholdsvis meget større end tilgangen inden for byggeindustrien.

Sammenligner man fordelingen omkring gennemsnittet for håndværksmestrene i byggeindustrien og murersvendene, således som det er gjort nedenfor, kan man se, at en stor del af svendene klarer sig væsentlig bedre end mestrene.

Mestrenes indkomster er mere spredte end svendenes. Sandsynligheden for, at en mester kommer til at tjene mere end en svend, er ikke så stor. Kun $\frac{1}{4}$ af mestrene tjener mere, end de dygtige og heldige svende (gruppen 5—7000 kr.) kan opnå, og til at blive mester kræves dertil en kapitalindsats. Over for

Indkomstfordeling. Antal i pct. af hver gruppe.

	under 1000 kr.	1—2000 kr.	2—3000 kr.	3—5000 kr.	5—7000 kr.	7—10000 kr.	10—20000 kr.	20—50000 kr.	50000 og derover	ialt
Mestre	1,9	4,9	8,4	32,4	26,8	15,0	8,4	1,9	0,3	100
Svende	2,8	4,7	7,7	46,1	29,0	8,8	0,9			100

konjunkturrisikoen er det spørgsmål, om forskellen mellem parterne er så stor. Mestrene har en reserve i deres kapital; svenden i arbejdsløshedsforsikringen. Det er ikke muligt på basis af disse tal at sige noget om, hvorvidt den forventelige fordel ved at blive mester er tilstrækkelig stor til, at antallet af mestre opretholdes eller går relativt tilbage. — For øvrigt har den unge svend næppe et bedre grundlag for sin beslutning om fremtiden. — Noget andet er, at svendene ikke har lige mulighed for at vælge. For den, der har arvet kapital og forretning, stiller forholdene sig helt anderledes end for den, der først skal lægge en beskeden kapital til side for at kunne begynde som reparationsmester.

Hvor kapitalkravet er større end i det ovennævnte eksempel, kommer denne forskel i valgmulighederne endnu tydeligere frem. Det er den, der danner baggrunden for, at man samtidig har haft overfyldning af arbejdskraft i bagerfaget og gunstige kår for mestrene.

Husmændenes indkomster i forhold til landarbejdernes er et bekendt eksempel på, at der her betales for at være selvstændig. Inden for dette område har professor Warming i øvrigt i sin tid ud fra et helhedssynspunkt givet en begrundelse for opretholdelse af brug af forskellig størrelse svarende til landmændenes forskellige evner.¹⁾ Jordfordelingen her i landet er dog ikke efter evner, men for en stor del efter arv. Her støder man altså på ny på formuefordelingen.

Det samme gælder, hvis der skal siges noget om udligningsmulighederne for de store indkomster inden for industri og omsætning. Det er kombinationen af evner, uddannelse og kapital, som her giver de store indkomster. For en del af indkomsterne kan de være fremgået af en mer eller mindre monopolistisk prisdannelse. Monopolindkomsterne, som ikke blot fremtræder som udbytte af kapital, men også som gage til industrikaptajnerne, skulle der være mulighed for at inddrage uden at formindske udnyttelsen af de produktive kræfter. Derimod vil det på længere sigt påvirke kapitaldannelsen og den fremtidige investering. Vurderingen heraf skal der ikke i denne forbindelse gås videre ind på. Det skal blot bemærkes, at opsparede monopolindkomster næppe altid investeres rationelt ud fra et helhedssynspunkt. Noget

¹⁾ Se Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv I, side 420.

andet er spørgsmålet om en videregående udligning. Fra helhedssynspunktet må det være rigtigt at give et tillæg, der fører til, at personer med de bedste evner og den bedste uddannelse kommer i de stillinger, hvor deres dispositioner har den største økonomiske virkning. Det, der samfundsmæssig set må fremtræde som en urimelig årsag til uligheder, er, at det også her i mange tilfælde er arv og oprindelse, som placerer bestemte personer i de ledende og velaflagte stillinger i erhvervslivet, hvor andre i mange tilfælde kunne gøre bedre fyldest, idet resultatet heraf må være en dårligere udnyttelse af de produktive kræfter.

De anførte bemærkninger til den måde, på hvilken ulighederne fremtræder, når man ser på indkomsterne, som de udskilles i den økonomiske virksomhed, har i flere tilfælde standset ved en afgørende bagomliggende forskel med hensyn til den valgmulighed, de opvoksede personer har, når de skal placere sig i produktionsprocessen. Også her kan man kun belyse det, som faktisk er sket. For nogle ældre data kan der henvises til Zeuthens doktor-disputats: Den økonomiske Fordeling, 1928. Nedenfor er gengivet resultatet af en nyere undersøgelse, som giver en sandsynligvis typisk illustration af den nuværende situation.

Undersøgelsen er baseret på »Den blå bog« fra 1946.¹⁾ Den omfatter den første femtedel af de deri anførte personer, udvalgt i orden forfra, dog således at politikere og kunstnere (herunder arkitekter) er oversprunget. De sønner, som er anført under: Diverse andre erhverv, er 4 andre direktører, 3 revisorer, 3 handeleggartnere, 10 forstandere uden for skolevæsenet og 1 landinspektør. Fædrene under: Diverse andre erhverv repræsenterer de samme stillinger samt skibsførere, vognmænd, husejere, hotelejere, kroværter, rentiers og forskellige kunstnere. Sammenhængen mellem faderen og sønnens erhverv er for næsten alle grupper meget udpræget. Er det ikke netop faderens gruppe, man kommer ind i, er det nær beslægtede. Endvidere er det slående, hvor få arbejder- og husmandssønner, der findes i næsten alle grupper. I alt stammer kun 4 pct. af de ledende personer i samfunds- og erhvervslivet (med undtagelse af politikerne) fra arbejdere og husmænd. Man kan gætte på flere forskellige årsager til den sammenhæng, som tabellen gengiver, men at økonomiske forhold har været af afgørende betydning, er der næppe grund til at drage i tvivl. Denne økonomiske begrænsning i adgangen til de bedre stillinger er en af forklaringerne på den merindtægt, som de afkaster.

En udligning af denne forskel i muligheder må være en fordel set fra et helhedssynspunkt. Kan beskæftigelsesvalget gøres uafhængigt af økonomiske forudsætninger, så der blev større overensstemmelse mellem den enkeltes

¹⁾ Undersøgelsen er, efter at det er oplyst, at professor Geiger i Arhus har en tilsvarende undersøgelse færdig, standset på et foreløbigt stadium.

evner og placering i den økonomiske virksomhed, må det betyde en større samfundsproduktion. Det må også betyde en udjævning af indkomsterne. Direktører, ingeniører og læger vil få lavere indkomster, når alle hindringer for alles lige adgang til uddannelsen sikres. Det vil også gøre forskellen mellem faglærtes og ufaglærtes løn mindre. Men det fremgår af bemærkningerne foran, at en fuldstændig udligning af adgangen til erhverv betyder mere end en lige adgang til uddannelse. Ligestilling kræver i virkeligheden også den samme adgang for den med de nødvendige evner og uddannelse til at disponere over kapital. Det betyder med andre ord, at en udligning på dette område fører til indgreb, der ændrer hele samfundets struktur. Man havner altså i en diskussion af samfundsformerne og kommer dermed ud over socialpolitikken.

Skal man sammenfatte det foran anførte — der langt fra er udtømmende om emnet, selv om de væsentligste grupperinger, indtægtsgrupper, aldersgrupper og erhvervsgrupper er omtalt — er resultatet, at en gennemført udligning af indkomstklasser eller aflønning af forskellige erhverv ikke kan være i helhedens interesse af hensyn til indkomsternes sammenhæng med produktionsudviklingen. Derimod kan skævheden i indkomstfordelingen gøres mindre ved, at monopolistiske tillæg til indkomsterne inddrages. Dette kan ske, uden en umiddelbar negativ virkning på samfundsproduktionen sætter ind. En økonomisk frigørelse af erhvervsvalget kan også føre til mindre skævhed i indkomstfordelingen og antagelig på længere sigt en større samfundsproduktion.

Aldersrenten har foran været fremdraget som et led i behandlingen af udligning inden for de nævnte grupper. Skal bemærkningerne herfra knyttes ind i sammenfatningen, må det føre til, at der gives udtryk for, at man i den indtil nu gennemførte sociallovgivning har glemt de unges muligheder for en fortsat udbygning af sikringsordningen for de gamle.

Til afslutning skal det lige nævnes, at behandlingen af den skæve indkomstfordeling til indledning af socialpolitikken ikke blot kan danne baggrund for en behandling af socialpolitikkens mål i videre forstand, men også en begrundelse for det sociale sikkerhedssystem mod tabet af arbejdsevne og forsørger. Når indkomsten er ulige og fortsat også vil være det, må de sociale sikkerhedssystemer betyde et afgjort plus for den samlede behovstilfredsstillelse.